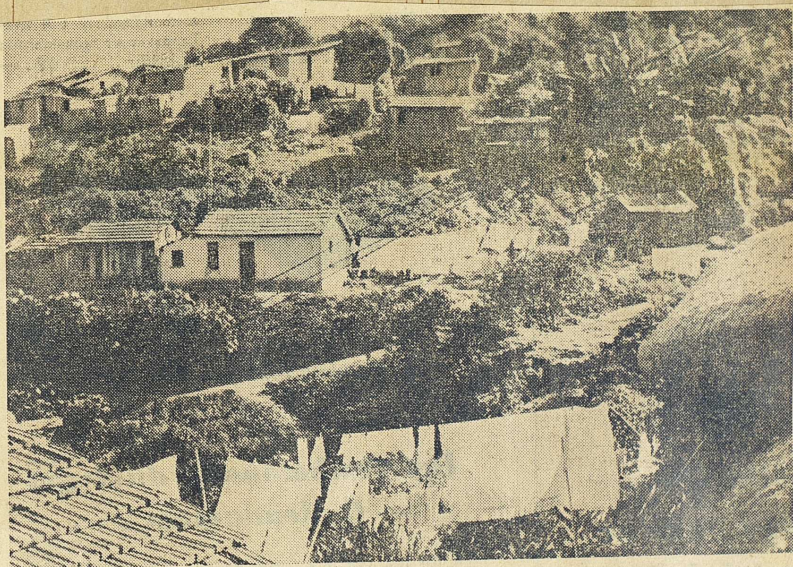

Vitt, svart och blandat i vimlet på en av Rios fina badplatser.

DET UNDANGÖMDA RASPROBLEMET

I HANDBÖCKER om Sydamerika påstås ständigt att rasfördomar knappast finns och att rasproblemet — trots förekomsten av vita, negrer och indianer i en rad stater — inte spelar någon roll. Särskilt betonas den rasliga likställigheten i Brasilien, där dock speciella förutsättningar finns för uppkomsten av svårlösta rasfrågor. För ett århundrade sedan var efter all sannolikhet majoriteten av den brasilianska befolkningen, om man bortser från de vilda indianstammarna, rena negrer, importerade från Afrika för att tjäna de härskande portugiserna som slavar, och ännu för femtio år sedan var flertalet negrer eller mulatter. Först den starka invandringen under de senaste årtiondena har givit de vita kvantitativt övervikt. För närvarande beräknas av en befolkning på bortåt femtio miljoner 50—60 procent vara vita, 15 procent negrer, och återsto-

Negerby. favela, i Rio, ett stenkast från en av de elegantaste stadsdelarna.

den — utom några hundra tusen indianer — en blandning av vita, röda och svarta, främst mulatter. Att beräkningarna är osäkra och inte kan vara annat behöver knappast understrykas — med den väldiga rasblandningen följer att gränserna blir än mera flytande än på andra håll. Det bör tilläggas att neger-slaveriet avskaffades först år 1889 och att negrerna och mulatterna är särskilt talrika i de nordöstra staterna (såsom Bahia och Pernambuco), vilka under slavtiden hade större betydelse i det brasilianska samhället än senare.

Till framhållandet av rasernas likställighet i Brasilien — och i Sydamerika i allmänhet — knyts emellertid ofta två reflexioner som inger vissa misstankar hos läsaren. Den ena, formulerad exempelvis av lord Bryce, går ut på att den skillnad som finns snarare är "en skillnad i rang och klass än i färg". Meningen är tydligen att negrerna — vid vilkas ställning jag här skall stanna — inte är underordnade på grund av sin svarta färg, utan därför att de bildar en lägre samhällsklass. Men ett uttalande som detta kan fattas endast på två sätt: antingen utgår iakttagaren från att negrerna är reellt underlägsna, vare sig på grund av lägre intelligens eller lägre moral, och ser i deras låga ställning ett resultat av denna underlägsenhet, eller konstaterar han helt enkelt att negrerna, oberoende av individuella kvalifikationer, står socialt lågt — och vilken rasdiskrimination kan vara fullständigare än den som generellt gör den ena rasen till en lägre

klass än den andra? På existensen av en undagömd ras-skillnad tyder också den vanliga reflexionen att en neger, eller snarare en mulatt, som socialt avancerar i Brasilien därmed förvärvar rätten att kallas vit och att man över huvud betecknar en person som vit då inte hans hudfärg utesluter varje tvivel om att han är neger. Denna konvention kontrasteras mot den nordamerikanska, enligt vilken varje spår av svart härkomst gör en person till neger. Men visar inte i själva verket dessa attityder, som anförs som bevis på rasernas likställighet, att de inte är likställda, att man blott på skilda sätt söker dölja motsättningen?

De tre nu anförda standard-fraserna i rasfrågan — att lik-

ställighet råder, att det föreligger en skillnad beroende på social ställning, men inte på färg, att i tvivelaktiga fall personer, och särskilt personer på högre social nivå, anses vara vita — kan användas som utgångspunkter för en analys av rasfrågan i Brasilien (och efter allt att döma i flera sydamerikanska stater). Med dessa sätser som ledtråd skall jag först redogöra för några omedelbara intryck och erfarenheter.

*

Den som med kännedom om nordamerikanska förhållanden kommer till Brasilien blir genast slagen av de många uttrycken för likställighet raserna emellan. Någon legal eller konventionell diskrimination av den typ han känner till finns inte, den saken är klar. Inga hinder för giftermål, ingen uppdelning av offentliga skolor och universitet, ingen segregation på järnvägar eller i parker och nöjeslokaler som i sydstaterna i USA. På den flottaste badstranden i Rio badar vita, mulatter och negrer tillsammans; de rena negrerna är visserligen inte många, men de finns där ändå. En främling som blott iakttar de yttre förhållandena kan vistas i åratals i detta land utan att observera någon rasfråga — och inte sällan gör han det också.

Den andra iakttagelsen är däremot dubbeltydig. Jag träffar i den överklassmiljö som en jäktad politisk journalist får kontakt med en och annan person vars hudfärg gör inslaget av negerblod ostridigt — men dessa personer anses för vita.

Det duger inte att, som i USA vore naturligt, fråga vederbörande om hans situation som neger; det vore en oförskämdhet, ty mannen är konventionellt vit, även om han är vida svartare än otaliga nordamerikanska negrer. Här exemplifieras alltså satserna om presumption för vitheten och om vitheten som i viss utsträckning inte en färg, utan en social egenskap. I USA finns många vita negrer — deras härkomst är känd, och därmed är saken klar —, i Brasilien finns många varta vita. Det visar att hudfärgen inte ovillkorligt diskvalificerar, men också att det är ett relativt mycket litet antal negrer som genom extraordinära prestationer når den ställningen att de förvandlas till vita — eljest vore hela ut-

tryckssättet meningslöst. Svenskar som i åratals bott i Brasilien berättar att de endast i enstaka fall på jämställd fot kommit i yttlig kontakt med färgade, och naturligtvis då med färgade av denna socialt vit-tvättade kategori.

En tredje iakttagelse ger en mera bestämd indikation. I ett slags byar på Rios bergssluttningar, favellas, bor en stor del av stadens negerbefolkning, men nästan inga vita. Dessa favellas beskrivs ibland med hänförelse av personer som lyckas se det mänskliga eländet som ett pittoreskt inslag i en landskapsbild; de är i realiteten, med sina usla kojor, i vilka en svensk bokstavligen inte skulle vilja härbärgera ett svin, en skandal i en stad av Rios storlek och rikedom. Den bilden klargör hur begränsad den legala likställighetens betydelse är om det inte finns en skymt av social likställighet — att skamfläcken här som på många andra håll blivit en turistattraktion gör inte saken bättre.

Samtal om negrernas ställning leder till att man definitivt "upptäcker" rasfrågan. Hos de flesta brasilianer möter ett stolt framhållande av den totala likställigheten jämte ovilja att gå närmare in på saken. Men åtskilliga personer som utan speciell kunskap och utan närmare reflexion över "självklara" anmärkningar ger en god vägledning. En sympatisk läkare beklagar att negrerna står så lågt; tyvärr är de lata och lyckliga i sin lättja och kommer därför inte någonstans; bäst är de som ammor och barnsköterskor. En svensk af-

färsman berättar att de brasilianska tjänstemännen på hans kontor inte gärna ser att någon färgad blir anställd i liknande befattningar. På min fråga: "Tror man rent av att negrerna luktar?" blir svaret: "Ja, men de luktar ju, det vet alla människor"; förgäves omtalar jag att även sydstatsmän av gamla stammen i USA nu blivit klara på att den fördomen är en fördom. Jag får reda på att negrer avvisas från de finare hotellen, att de inte får sitta på de bästa platserna på teatern, att de inte blir invalda i förnäma klubbar, att man söker hålla dem borta från vissa bostadsområden. ~~allt detta gäller "riktiga" negrer eller mulatter, inte sådana som på grund av markerat socialt avancemang blivit vita.~~ Jag får reda på att endast inom de fattigaste folkgrupperna vita gifter sig med negrer eller mulatter och att ett sådant giftermål alltid betraktas som en deklassering. Man påstår att negrerna i favellas vill ha det som de har det, att de av-

skyr ordning, bekvämhet och trygghet; riktiga negrer går väl an, men rasblandningen ger dåligt folk. Kort sagt, fördomarna väller fram, något mindre ymnigt och aggressivt än inom vissa kretsar i USA, men lika tryggt och oemotståndligt.

Vad man kan kalla illegal men offentlig diskrimination lär emellertid förekomma endast i få fall. Av gammalt antar marinen — det förnäma vapnet i Brasilien — endast vita officersaspiranter; under Getulio Vargas utfärdades en hemlig skrivelse med order till armén att iakttä samma princip. Denna mot författningens likställighetsregel stridande ordning har påtalats i representationen, men åtminstone inom marinen upprätthålls den fortfarande. På många håll påstår man att de privata lika väl som de offentliga diskriminationstendenserna stegrats på senare tid, möjligen under inflytande både av nazismen och av den amerikanska intoleransen i negerfrågan.

I USA finns ett antal stora organisationer som med politiska och andra medel verkar för förbättring av negrernas ställning. Det står i full överensstämmelse med den brasilianska ideologi enligt vilken något rasproblem inte finns att dylika organisationer saknas i detta land. Inte ens negrerna har samlats till större aktioner; den individuella framgången i enstaka fall har fått tjäna som ersättning för det kollektiva framsteget. På senaste tiden har dock några speciella negertidskrifter framträtt med anspråk på att företräda rasens strävanden. Sålunda utkommer sedan i våras i Rio "Quilombo" — ordet betyder en tillflyktsort för flyende slavar — ägnad "negrernas liv, problem och aspirationer". Tidskriften reagerar mot alla diskriminerings-tendenser; nyligen publicerade den namnen på ett antal religiösa skolor och välfärdsinrättningar som öppet och systematiskt begränsade sin verksamhet till vita. Man understryker hur litet som gjorts för att höja negrernas nivå efter slaveriets avskaffande och kräver en rad reformer, såsom förbättringar i undervisningsväsendet, avskaffande av diskrimineringen inom de militära skolorna och en lagstiftning som efter nordamerikanskt mönster möjliggör ingrepp mot privat diskriminering. Till nästa år förbereds en kongress av brasilianska negrer

för överläggning om gemensamma problem.

Genom en till Brasilien utvandrad europeisk vetenskapsman lyckades jag komma i beröring med några bildade, intellektuella och om sin ställning medvetna negrer — en kategori om vars existens de flesta vita tycks sväva i okunighet. Vad dessa negrer klagade över, utom den öppna och dolda diskrimineringen, var främst bristen på utbildningsmöjligheter. De kände väl fördomarna och svårigheterna i USA, men betraktade dock ur sin synpunkt det amerikanska samhället som ett stort framsteg i jämförelse med det brasilianska. "Där kan i alla fall negrerna få lära sig något, även i sydstaterna har de möjlighet att vinna bildning och kunskap; här är vi dömda till okunnighet och elände." Det var egenomligt att höra dessa ord i ett land som just ur rassynpunkt så ofta prisats på USA:s bekostnad.

(Föregående artiklar i serien var införda 27, 29, 31 december, 3, 5, 10 och 13 januari.)